



# Гриф таємності стає грифом відкритості

Дело № \_\_\_\_\_

Евген ТИЦУК,  
журналіст

Легендарна РС-20В  
(за натовською термінологією –  
SS-18 «Сатана»)



2001 року в Первомайську, що на Миколаївщині, знищили останню шахтно-пускову установку міжконтинентальної балістичної ракети РС-22. А ось центральну бойову стартову позицію уніфікованого командного пункту 309-го ракетного полку, що входив до складу відомої 43-ї армії, із наземним обладнанням і різноманітними допоміжними механізмами зберегли в робочому стані та перетворили на Музей Ракетних військ стратегічного призначення.

З ліквідацією ядерної зброї розпочалася нова сторінка історії цього мальовничого міста над Південним Бугом. Сьогодні тут розташувалася окрема радіолокаційна рота, окремий батальйон радіоелектронної боротьби та зенітний ракетний полк, на озброєнні якого перебуває сучасний зенітний ракетний комплекс С-300 ПС. Саме зі знайомства із засекреченим минулим Первомайська почалося моє відрядження у цей гарнізон.

## Тінь «Сатани»

Інформація про ядерну зброю майже завжди була під грифом «цілком таємно». Тому поява поблизу Первомайська Музею Ракетних військ стратегічного призначення стала справжньою сенсацією: на озброєнні Нижньодніпровського ракетного з'єднання (46-та ракетна дивізія 43-ї ракетної армії) були найсучасніші ракети, кожна з яких несла від 6 до 10 боеголовок. А потужність одного ядерного заряду становила 0,5–0,6 мегатонни.

– Назву «Скальпель» радянська міжконтинентальна ракета РС-22 на Заході дістала не випадково. Навіть за балістичної траєкторії 10 тисяч кілометрів радіус її влучення в ціль не перевищував 500 метрів, – розповідає завідувач експозиційного відділу музею полковник запасу Олександр Тарасенко.

Але справжнім жахом для розробників американської системи протиракетної оборони стала легендарна РС-20В (за натовською термінологією – SS-18 «Сатана»), яку виробляли в Дніпропетровську.

– У завершальній стадії балістичної траєкторії «Сатана» ділилася на десять головних частин. А щоб збити з пантелику ворожі радары, ракета викидала в повітря понад сотню надувних куль, укритих алюмінієвою пудрою, півмільйона дипольних відбивачів і станції активних радіоперешкод. У відповідь на кожну нашу боеголовку американці змушені були випустити два-три десятки антиракет, – продовжує Олександр Євгенович.





Під час ліквідації стратегічної наступальної ядерної зброї до України не один раз приїжджали високоповажні гості зі США, Росії... Побачене на командному пункті та у шахтно-пусковій установці СС-34 неабияк вплинуло на них і насамперед на колишнього міністра оборони США Уільяма Перрі.

У 2002 році Україна назавжди розпрощалася з ядерною зброєю та набула без'ядерного статусу. Останньою крапкою в цій непростій, а для деякого й досі дискусійній епопеї стало розформування

43-ї ракетної армії, на озброєнні якої перебували 176 міжконтинентальних балістичних ракет із 1272 ядерними бойовими зарядами та 2500 одиниць тактичної ядерної зброї. Чи отримала Україна за свій шляхетний учинок гідну компенсацію? Навколо цього питання досі точаться дискусії, але наша розповідь про інше – про звичайних людей, які нині мешкають у цьому гарнізоні. З ліквідацією ракет та розформуванням дивізії у Первомайську з'явилося чимало проблем, які стали прямим наслідком процесу роззброєння.

## Хто захистить ракетників-ліквідаторів?

Середній вік звільнених у запас офіцерів-ракетників у той час становив 37–38 років. Більшість із них – інженери-ядерники, електронники, техніки. Звільнившись з армії, вони з головою поринули у вир цивільного життя, яке зустрічало їх не завжди радо.

Непогано знаю, наприклад, майора запасу Володимира Горяїнова, який ліквідував ядерну зброю, а після скорочення дивізії служив у військах протиповітряної оборони. Він уже шостий рік на пенсії, проте намагається «триматися на плаву» і в цивільному житті.

– П'ять років пропрацював у «Укртелекомі». Коли почалося скорочення штатів, мене звільнили, мовляв, ти ж уже маєш пенсію. А знайти іншу роботу в невеликому місті, коли тобі вже за 45, складно, – розповідає мій співрозмовник.

Насправді пенсія в офіцерів, які мають 20 років вислуги, невелика – в середньому трохи більш як 1500 гривень. Прогодувати родину за такі гроші досить непросто. До того ж колишні військовослужбовці-ракетники часто-густо потерпають від різних хвороб, пов'язаних із професійною діяльністю. За словами **начальника Первомайсько-Врадіївського об'єднаного військового комісаріату полковника Анатолія БИЧКОВА** (на знімку), сьогодні у 50-тисячному місті мешкають понад дві тисячі військових пенсіонерів. Більшість із них ліквідували ядерну зброю, тож тепер мають проблеми зі здоров'ям.

Знайомлюся з доповідною запискою начальника медичної служби 43-ї ракетної армії полковника медичної служби Івана Третяка, підготовленою ще 10 років тому. У ній стверджується, що рівень захворюваності серед військовослужбовців, задіяних на демонтажних роботах і в спорудах, де зберігалися ядерні боєприпаси, зріс у 4 рази, а в тих, хто працю-

вав безпосередньо з компонентами ракетного палива, – в 6 разів!

– Свого часу велося чимало розмов про те, що безпосередніх ліквідаторів ядерної зброї прирівнюють до ліквідаторів аварії на Чорнобильській АЕС. У 2001 році до Верховної Ради навіть направили законопроект «Про статус і соціальний захист ліквідаторів ядерної зброї в Україні». Проте на цьому все і скінчилося, – розповідає полковник Анатолій Бичков, колишній начальник штабу 46-ї ракетної дивізії.

Ускладнюється проблема й тим, що свого часу в гарнізоні функціонував госпіталь на 200 місць, але його ліквідували. Отже, лікуватися колишнім військовим немає де.

– Нам пропонують їхати до Миколаївського госпіталю чи Одеського військово-медичного клінічного центру Південного регіону. Це 180 чи 240 кілометрів шляху, тож дозволити собі таке лікування може не кожен ветеран, – продовжує Анатолій Степанович.

Напевне, розв'язати цю проблему можна було б, уклавши угоду між лікувальними закладами та військовим відомством. Не заперечують проти цього й керівники Первомайської райдержадміністрації та мерії міста. Проте незрозуміло, звідки фінансуватимуться такі витрати, адже для втілення такого механізму необхідні відповідні зміни у законодавстві.



## Без грифа «цілком таємно»

Тим часом життя в Первомайську триває. Південними повітряними коридорами країни постійно курсують літаки. Лише за добу окрема радіолокаційна рота, розташована на позиції зенітного ракетного полку, відстежує рух 200–300 повітряних суден. Особовий склад військової частини полковника Олександра Бобка – правонаступниці Нижньодніпровського ракетного з'єднання – у будь-який момент готовий знешкодити об'єкт, що незаконно перетнув кордон повітряного простору України. Для виконання цього завдання зенітники мають на озброєнні новітній зенітний ракетний комплекс С-300 ПС. Особливістю полку є те, що його дивізіони несуть бойове чергування не на місці постійної дислокації, а у певній зоні, тож перед кожною зміною здійснюють туди марш-кидок.

Визначальним і переломним став 2001 рік. Частину планували скоротити, проте трагічні події 11 ве-

Військова частина полковника Олександра Бобка, правонаступниці Нижньодніпровського ракетного з'єднання, завжди готова знешкодити ворожий повітряний об'єкт, для цього має на озброєнні новітній зенітний ракетний комплекс С-300 ПС

ресня у Сполучених Штатах Америки внесли свої корективи.

– 2002 року 46-та дивізія була переформована у зенітний ракетний полк та передислокована із селища міського типу Підгородня до Первомайська, – розповідає заступник командира частини з виховної роботи підполковник Павло Драчук. – Згодом частина переозброїлась, а для формування полку при-





**Проблеми армії**

були дивізіони з Херсона, Одеси, Севастополя. Чимало споруд на новому місці довелось зводити власноруч. Серед них, зокрема, позиція бойового чергування, яка виникла на місці розформованої вертолітної ескадрильї. З жовтня 2003 року основним завданням полку є бойове чергування з охорони повітряного кордону України та важливих об'єктів держави, серед яких – атомна електростанція.

Цікавлюся в заступника командира з виховної роботи, які проблеми турбують командування частини. З'ясувалося, що серед них є, можливо, не такі глобальні, проте досить важливі, як для військового гарнізону, питання.

– Згідно зі Статутом гарнізонної та вартової служби наша частина має брати участь у ритуаль-

них подіях. Проте в полку немає ні штатного оркестру, ні почесної варти, – пояснює підполковник Павло Драчук. – Ось і доводиться добре «попотіти», організовуючи виконання такого роду завдань.

Ще однією проблемою гарнізону є черга на житло. Останнім часом вона значно збільшилася і сьогодні складається зі 192 осіб. Як розповів голова житлової комісії гарнізону майор Юрій Веселовський, так було не завжди. Наприклад, коли у 2002 році ракетне з'єднання розформували, то загалом понад 400 родин військовослужбовців отримали житло. Запам'ятався і 2006 рік, коли Міністерство оборони ввело в експлуатацію будинки на 110 квартир. Востаннє військовослужбовці гарнізону отримали 16 квартир за державною програмою уряду ще 2009 року.

**Як живеться захисникам неба?**

Сьогодні існує чимало протилежних думок про те, як саме живеться українським військовим. У деяких засобах масової інформації стверджують, що непогано, а в деяких, навпаки, – лякають злиднями та безвихіддю. Що ж, є нагода почути думки щодо цього самих людей у погонах.

Перебуваючи у воїнів-зенітників, познайомився з командиром відділення сержантом військової служби за контрактом Денисом Смирновим. Після строкової служби в комендантській роті він певний час працював будівельником. Заробляв ніби й непогано, але якось «батьки-виконроби» не розраховалися з ним за виконану роботу. Ось тоді хлопець і замислився про роботу в надійній та перевірненій структурі.

– Військова служба приваблює насамперед стабільністю, – пояснює мій співрозмовник. – Звичайно, хотілося б мати пристойніше грошове забезпечення, проте я знаю: щомісяця на мою зарплатну картку надійдуть зароблені кошти.

За словами Дениса, зарплата контрактника хоч і невелика, проте за наявності квартири, що залишилася від батьків, та заробітку дружини їхній родині цілком вистачає, тож у майбутньому планує знов укласти контракт із Міністерством оборони.

Наступним моїм співрозмовником став заступник командира з виховної роботи окремого батальйону радіоелектронної боротьби майор Володимир Бац. Він та його дружина, старшина ЗС України Наталія, син Іван та донька Ольга не уявляють свого життя без Первомайська. На вулиці Трудової слави в будинку 23-а мешкають понад 100 родин військовослужбовців гарнізону. Всі вони 2006 року отримали квартири від Міністерства оборони України. Будинок 10-поверховий, майже в кожній квартирі – індивідуальне опалення, гарний ремонт.

Володимир Бац з родиною: дружиною Наталією (друга зліва), сином Іваном, донькою Ольгою біля свого будинку

– Ми дуже вдячні за надану службову квартиру. Після такого подарунка хочеться служити й служити, – не приховує радості Володимир Вікторович

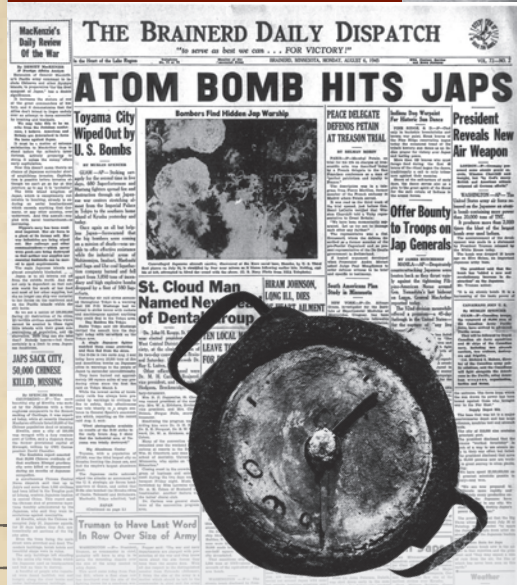
За першою освітою він і дружина – вчителі фізики й математики, тож вдягнули погони також не відразу. Сьогодні ця родина цілком задоволена своїм життям, службою та соціальним статусом. Вони, як і більшість мешканців Первомайська, впевнені, що сучасна історія цього гарнізону тільки починається.

Фото автора.



6 серпня – День Хіросіми

**День**



Всесвітній день боротьби за заборону ядерної зброї, або День Хіросіми, який на знак пам'яті про американське атомне бомбардування цього міста відзначається щорік традиційними ударами поминального дзвону рівно о 08:15. Саме в цей час 1945 року літак ВПС США «Енола Гей» скинув на Хіросіму атомну бомбу «Little Boy» («Малюк»), тротиловий еквівалент котрої становив близько 20 тисяч тонн. На сьогодні список загиблих налічує 221 893 особи.

Однак лише в березні 2000 року на 82-му році життя помер американський льотчик Томас Вілсон Фірбі, який безпосередньо, натиснувши на кнопку, скинув бомбу на Хіросіму. За словами Т. Фірбі, він ніколи не відчував себе винним, хоча й висловлював жаль з приводу такої величезної кількості людських жертв. Полковник ВПС США Клод Ізерлі, що з літака супроводу передав на борт «Еноли Гей» наказ: «Бомби першу ціль!», збожеволів від скоєного і провів решту життя у психіатричній лікарні. Його захворювання, на яке хворіють люди, котрі застосували зброю масового знищення, дістало назву «комплекс Ізерлі». А от четверо інших членів екіпажу «Еноли Гей» і досі почувуються здоровими й повними сил.

6 серпня 1955 року в Хіросімі відбулася перша міжнародна конференція, метою якої стала заборона використання атомної та водневої зброї. А вже в 1985 році південну частину Тихого океану оголосили без'ядерною зоною (згідно з Договором Раротонга).